

DİJİTALLEŞEN KÜLTÜR YA DA KÜLTÜRÜN DİJİTALLEŞMESİ: DİJİTAL KÜLTÜR KAVRAMI

DIGITALIZING CULTURE OR THE DIGITALIZATION OF CULTURE: THE CONCEPT OF DIGITAL CULTURE

Rezal KOÇ*

ÖZ: Kültür, kendini iletişim yoluyla var etmektedir. Toplumdaki iletişim biçimlerinin teknoloji temelli değişimi, kültürün de yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bugün internet ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin yarattığı, özellikle de bilgisayarların ve internetin bireylerin yaşamına nüfuz etmesiyle başlayan değişim, yeni bir kültür süreci olarak görülmekte ve “dijital kültür” kavramıyla ifade edilmektedir. Dijital kültür; siber kültür, elektronik kültür, internet kültürü, sanal kültür, enformasyon kültürü gibi çok farklı isimlerle anılsa da teknolojinin bireylerin duyu ve düşüncelerini, iletişim ve etkileşim kurma biçimlerini, değer yargılarını ve tüm bunların toplamı olan kültürü önemli ölçüde şekillendirdiği fikrini tanımlayan bir kavramdır. Günümüz dijital iletişim araştırmalarının çok büyük kısmı bu temel yaklaşım üzerinden özellikle bireyin mevcut durumdaki konumuna, rollerine, değerlerine, algı ve tutumlarına odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, dijitalleşmenin geleneksel kültürü kullanarak onu yeniden mi yarattığını yoksa dijital kültür dediğimiz şeyin başlı başına yeni bir kültür alanı mı olduğunu tartışmaya açmak, öte yandan dijitalleşmenin etkisiyle bireylerin ve kültürün uğradığı dönüşümü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, dijitalleşme, internet, dijital iletişim, dijital kültür.

ABSTRACT: Culture creates itself through communication. The technology-shifted change in communication in society reveals a necessity of reconsidering culture. Today, the change offset by the developments in the internet and communication technologies, especially, the entrance of computers and the internet into the lives of individuals, is seen as a new cultural process and is expressed with the concept of “digital culture”. Digital culture; Although it is known by many different names such as cyber culture, electronic culture, internet culture, virtual culture, information culture, is a concept that defines the idea that technology significantly shapes the emotions, thoughts, the way of communication and interaction and the values of individuals. The sum of which can be defined as Culture. Most of today's digital communication research focuses on the current position, roles, values, perceptions and attitudes of the individual through this basic definition. The aim of this study is to discuss whether digitalization re-creates traditional culture by using it or whether what we call digital culture is a new cultural field in itself, and furthermore, to reveal the transformation of individuals and culture with the effect of digitalization.

Keywords: Culture, digitalization, internet, digital communication, digital culture.

* Öğr. Gör. Dr.-İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü / İstanbul-rezalkoc@gmail.com (Doi: 0000-0003-3014-9159)

Giriş

İnsanlık yüzyıllardır ekonomik, kültürel, teknolojik, siyasal pek çok alanda ciddi değişimler yaşamıştır ve bu değişim süreci son bulmaksızın devam etmektedir. Geriye dönüp baktığımızda tarihin akışına müdahale eden, bir nevi dünyayı değiştiren binlerce keşiften söz edebilmekteyiz ve bu keşiflerin içinde özellikle toplumun ihtiyaçlarını karşılayanlar, bireyler tarafından kısa sürede kabul edilmiş ve ortaya çıktığı zaman diliminin temel teknolojisi haline gelmiştir. Bugün biliyoruz ki teknoloji, toplumu değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip önemli bir araçtır; bireyler üzerindeki sosyal ve psikolojik etkileri yadsınamayacak kadar fazladır, her şeyden de önemlisi bireylerin yaşam tarzını, düşünce yapısını doğrudan etkilemektedir. Geriye dönük bir örnek verecek olursak; örneğin Gutenberg'in oynar başlı matbaayı keşfi yeni bir iletişim devrimi yaratmış, tipografik kültürün doğmasına neden olmuştur. Tipografik kültür, sözlü kültürün aksine anlaşılması oldukça kolay, akıcı ve güvenilir bir iletişim kanalı olarak çok hızlı bir şekilde dünyanın neredeyse her yerine ulaşmış, sözlü kültürün egemenliğini kırmıştır. Bireylerin bilgiye ulaşması, bilgiyi aktarması, iletişim kurması oldukça kolaylaşmış ve güvenilir hale gelmiştir. Basılı metinler sayesinde iletişim daha sistematik, analitik bir hal almıştır. Kültürel değerler gelecek nesillere düzenli bir şekilde aktarılırken bilimsel ve teknolojik ilerleme de hız kazanmış, yeni keşiflerin önünü açmıştır. Derken 1800'lerin ortalarında iletişim dünyasında yeni bir dönem başlamış, tipografik kültür yerini önce elektrik ve daha sonra elektronik medya kültürüne bırakmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan telgraf, telsiz, telefon, fotoğraf ve sonrasında radyo, televizyon gibi buluşlar bireylerin iletişim dünyasını ve dolayısıyla kültürünü ciddi biçimde etkilemiştir.

20. yüzyılın son çeyreğinde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ivme kazanmasının ardından ortaya çıkan "iletişim galaksisinin farklı gezegenlerini birleştiren başlıca güç" (Baldini, 2000: 105) bilgisayarlar ve internet ise kısa sürede bireylerin yaşamına nüfuz etmiş ve gündelik yaşam pratiklerini kökten değiştirmiştir. Bugün modern kent hayatı içinde sıradan bir bireyin sabah uyandığı andan itibaren gün boyunca neler yaptığını mercek altına alacak olursak ortaya çıkan tablo bizi pek de şaşırtmayacaktır. Akıllı telefonların ya da saatlerin alarmlarıyla güne başlamaktan tutun da mobil cihazlardaki uygulamaları kullanarak hava durumunu, en kısa yol güzergâhını, en yakın bankamatikinin nerede olduğunu ya da trafik durumunu öğrenmeye, kredi kartıyla alışverişten mobil uygulamalardan taksi çağırmaya, çevrimiçi platformlarda eğitim almaktan çeşitli anlarını sosyal medya üzerinden dünyanın dört bir yanındaki bireylerle paylaşmaya, boş zamanı podcast dinleyerek ya da dijital oyunlar oynayarak geçirmekten tek tıkla eve yemek siparişi vermeye kadar birçok farklı eylemi dijital teknolojiler sayesinde gerçekleştirmekteyiz. Bir an akıllı cihazlarımızın ve

pek tabii internet bağlantımızın olmadığını düşünecek olursak alıştığımız tüm bu gündelik yaşam pratiklerini yapabilmemiz elbette ki mümkün olmayacaktır.

“Günümüzde spordan sanata, müzikten edebiyata, bilim ve eğitimden kültüre her alanda pek çok süreç, dijital araç ve platformlar üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla her alanda dijitalleşmeden söz etmek mümkün hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporları’nın da ortaya koyduğu üzere, dijital teknolojilerin benimsenme ve uygulanma hızı önemli boyutlara ulaşmıştır.” (Yavaşgel ve Turdubaeva, 2021: 13).

We Are Social’ın (2021) geçtiğimiz yıl yayınladığı Küresel Dijital Raporu’na göre dünya nüfusunun %66,6’sı (5 milyar 22 milyon) mobil telefon kullanıcısı, %59,5’i (4 milyar 66 milyon) internet kullanıcısı olup bu oranın %53,6’sı (4 milyar 20 milyon) sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır. Söz konusu oranlar her geçen gün hızla artarken bireylerin akıllı cihazlar ve internet başında geçirdikleri ortalama süre de sürekli artış göstermektedir. Bireyler internet temelli dijital teknolojileri; iletişim kurmak, sosyalleşmek, eğlenmek, işlerini yönetmek, eğitim almak vb. çok çeşitli amaçlarla kullanmaktadır. Dolayısıyla şunu çok açık ve net bir şekilde ifade edebiliriz: bugün dijitalleşme hayatımızın her anında, her alanında yer almakla birlikte yaşamımızın merkezine yerleşmiş durumdadır. Öte yandan neredeyse ışık hızıyla sürekli gelişmekte ve yaşamımızın farklı farklı alanlarına çeşitli yeniliklerle sirayet etmektedir. Kısacası dijital teknolojiler, bireylerin yaşamının vazgeçilemez bir parçası ve 21. yüzyılın başat teknolojisi haline gelmiştir.

“Teknoloji bugün gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar için hâkim unsurdur, toplumsal pratiklerde belirleyiciliğe sahiptir ve elbette vazgeçilmez olarak telakki edilen bu unsur doğrudan ve dolaylı olarak kültürü ve toplumları şekillendirir” (Aktaran: Çiftçi ve Karakaş, 2019: 9). Postman’ın deyişiyle, “yeni bir teknoloji ne bir şey ekler ne de bir şeyi ortadan kaldırır, her şeyi değiştirir.” (Baldini, 2000: 92).

Kültür, kendini iletişim yoluyla var etmektedir. Toplumdaki iletişim biçimlerinin teknoloji temelli değişmesi kültürün yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla internetin ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yeni teknolojik gelişmelerin yarattığı bu değişim günümüzde yeni bir kültür süreci olarak görülmekte ve “dijital kültür” olarak adlandırılmaktadır. “Öyle ki, artık iyi veya kötü, dijital teknolojilerin yalnızca kullanılan birer araç olmaktan çıkıp, gitgide artan bir şekilde yoğunlaşan kültürümüze katıldığı ve katılımcı kültürde etkin roller üstlendiği bir noktaya geliyoruz.” (Gere, 2019: 232).

Bu çalışmanın amacı, dijitalleşmenin geleneksel kültürü kullanarak onu yeniden mi yarattığını yoksa dijital kültür dediğimiz şeyin başlı başına yeni bir kültür alanı mı olduğunu tartışmaya açmak, öte yandan dijitalleşmenin etkisiyle bireylerin ve kültürün uğradığı dönüşümü ortaya koymaktır.

Çalışmanın temelini oluşturan söz konusu soruya yanıt bulmak amacıyla, dijital kültür ile ilgili ulusal ve uluslararası orijinal yayınlar taranmış ve değerlendirilmiştir. Derleme olarak nitelendirebileceğimiz bu çalışmada ilkin kültür kavramının tanımı ve kapsamından bahsedilmiş, ardından kültür kavramından hareketle dijital kültür kavramı anlamlandırılmış; geleneksel kültürün ve bireyin dönüşümü sanal dünyadaki normlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Kültür Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Sosyal bilimlerin odağındaki kültür kavramı; anlam açısından çok geniş bir skalaya sahiptir. Özellikle antropoloji, sosyoloji, iletişim bilimleri gibi alanlar özelinde açıklanmaya çalışmakta ve tartışılmaktadır. Buna karşın kavrama ilişkin henüz bir fikir birliği oluşmamıştır. Güvenç (1979: 95), kültür kavramının Amerikalı antropologlar Kroeber ve Kluckhon tarafından 164 farklı tanımının derlendiğini belirtmekte ve kültürü, kelime anlamının yanı sıra bir denemeyle anlatmanın da pek kolay olmadığını ifade etmektedir.

Lundby ve Ronning (1991), kültürün kendi içinde çok fazla yan anlam barındırdığını vurgulamakta ve bu terimi iki temel kullanım biçimiyle ilişkilendirmektedir. Onlara göre, ilki toplum bilimlerin özellikle antropoloji ve sosyolojinin kullandığı şekliyle, diğer kullanım biçimi de sanatsal pratiklerle özdeşleşmiş estetikle ilişkilidir. Bu ikinci kullanım biçimi, ilk kullanım biçimine kıyasla kültürü belirli bir beğeni, alışkanlık, tercih ve zevke indirgemesi açısından oldukça kısıtlayıcıdır.

Güvenç (1979: 99), özellikle antropolojide kültür teriminin; bilimsel, beşeri, estetik, maddi (teknolojik) ve biyolojik alandaki kültür olmak üzere dört ayrı anlamda kullanıldığını ileri sürmüştür. Bilimsel alandaki kültür, uygarlıktır; bir toplumun sanat, teknoloji, eğitim gibi birikimlerini kapsamaktadır. Beşeri alandaki kültür, sosyal süreçlerin bileşkesinden oluşan toplumun kendisidir. Estetik alandaki kültür, Lundby ve Ronning'in kullanım biçimlerine de denk düşecek şekilde güzel sanatları içermektedir. Son olarak maddi (teknolojik) ve biyolojik kültür de tarım, üretim, ekin, yetiştirme olmak üzere birtakım teknik ve mesleki zanaatlarla ilgili iş bilgisidir. Güvenç, kültür tanımından bahsedildiğinde bu dört anlamdan kullanım alanına göre hangisine işaret edildiğinin anlaşılamadığını ve kavrama ilişkin tanımlama güçlüğüne de bunun bir sonucu olduğunu ifade etmektedir.

Etimolojik olarak *Cultura*'dan gelen kültür kavramı, bilindiği kadarıyla ilk kez Voltaire takma adıyla tanınan Fransız yazar ve filozof François Marie Arouet tarafından "insan zekâsının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında" soyut bir biçimde kullanılmıştır. Ardından Alman Antropolog Gustav Friedrich Klemm'in 1793'te *Cultur* olarak "uygarlık ve kültürel evrim" anlamında kullandığı kavram, birçok dile geçmiş ve kendine çeşitli kullanım alanları bulmuştur (Güvenç, 1979: 96).

Toplum bilimlerdeki başat anlamıyla ise kültür kavramı ilk kez Antropolog Edward Burnett Taylor tarafından 1865 yılında “İlkel Kültür” isimli kitapta kullanılmıştır. Taylor’a göre “kültür, ya da uygarlık bir toplumun üyesi olarak, insanın öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.” (Güvenç, 1979: 102). Kottak (2002: 46), Tylor’un bu tanımında insanın bir “toplumun üyesi olarak” biyolojik soya çekim olmaksızın öğrenme sürecine maruz kalmasının önemine dikkat çekmiştir.

Bir diğer antropolog Clifford Geertz de kültürün öğrenmeye dayalı bir süreç olduğunu vurgulamış ve onu bir düşünce sistemi, toplumsal kontrol mekanizması olarak görmüştür. Öte yandan Tylor’ın kültür kuramını hazırcılık olarak nitelendirmiş ve Clyde Kluckhohn’un *Mirror for Man* isimli kitabında yer verdiği tanımların, söz konusu karmaşayı az da olsa giderebildiğini ve kendi içinde tutarlı olduğunu ifade etmiştir. Geertz’in atıfta bulunduğu tanımlar şu şekildedir (2010: 18-19).

“(1) ‘bir halkın yaşam biçiminin tamamı’, (2) ‘bireyin kendi grubundan elde ettiği toplumsal kalıt’, (3) ‘bir düşünme, hissetme ve inanma yolu’, (4) ‘davranıştan bir soyutlama’, (5) ‘antropolog açısından bir grup insanın gerçekte davranış biçimleri konusunda bir kuram’, (6) ‘toplu halde öğrenme için bir depo’, (7) ‘yeniden su yüzüne çıkan sorunlar karşısında bir ölçünleştirilmiş yönelimler seti’, (8) ‘öğrenilmiş davranış’, (9) ‘davranışın düzgüsel düzenlenişi için bir mekanizma’, (10) ‘hem dış çevreye hem de diğer insanlara uyum sağlamak için bir teknikler seti, (11) ‘bir tarih çökeltisi’; ayrıca, belki de umutsuzluk sonucu, bir harita, bir elek, bir dizey olarak benzetmelere dönüş.”

Tüm bu tanımlar içinde ilgi çeken bir diğer tanım da psikolog ve aynı zamanda bir sosyolog olan Geert Hofstede tarafından yapılmıştır. Hofstede (1980) için kültür; bir topluluğun üyesi olarak bireyi diğerlerinden ayıran zihinsel programlamadır. Hofstede, aynı zamanda kültürün insan davranışının öğrenilen kısmı olduğunu vurgulamış ve bireyin içinde bulunduğu ortamda, yani sosyal çevresinde zihninin programlandığını; şekillendiğini ve bunun da “toplumsal kalıtım” ile gelecek nesillere aktarıldığının altını çizmiştir.

Weber ise kültür kavramını bireylerin değerleriyle ilgili bir kavram olarak yorumlamaktadır. Ona göre insanlar var olan gerçekliği kendi değerlerine göre ele almakta ve bu da bir süre sonra onların kültürü haline gelmektedir (Buğra, 1995: 189-190).

Kültür dediğimiz şeyin öznesinin insan olduğunu düşününce, kavramın bu denli kafa karıştırıcı olması elbette ki doğaldır. Gates (2009: 47), kavramın anlaşılmasındaki güçlüğü insan davranışından ileri geldiğini öne sürmüştür; kültürü insanın doğuştan gelen özellikleri ve dünyaya geldiği andan itibaren sosyal çevresinde öğrendikleri arasındaki ayrımla ilişkilendirmiştir. Yani, bir kişinin kendi dilini öğrenmesi kültürel bir

fenomenken dil öğrenme yeteneği türüne özgü biyolojik bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giddens (1989: 31) kültürü, “belirli bir grubun üyelerinin sahip olduğu değerler, izledikleri normlar ve yarattıkları maddi ürünler” şeklinde tanımlamış, benzer şekilde Marx da doğanın yarattıklarına karşılık, insanın yarattığı maddi ve manevi her şeyin kültürü oluşturduğunu belirtmiştir. Gezgin ve İralı (2017: 51), “... hiçbir kültür, kendisini koruyan, yayma eğilimi gösteren bireyler olmadan ayakta kalamaz; varlığını sürdüremez” derken kültürün insan yaratımı olduğuna açıkça vurgu yapmaktadır. Kültür, insan yaratımı olmasının yanında, bir yandan da insanı, dolayısıyla toplumu şekillendirmektedir. Bu noktada kültürün çift taraflı bir süreğenliğe sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Erdoğan ve Alemdar (1990: 28), kültür ile toplum arasındaki ilişkiye vurgu yaparak “Kültür, semboller ilişkisi açısından, ayrıntılı değerler ve anlamlar seti olarak tanımlanır. Kültür yoluyla insanlar çoğu zaman birbirlerinin davranışlarını önceden tahmin edebilir ve kendi davranışlarını bu tahminlere göre ayarlarlar. Bu anlamda toplum, sadece kişiler topluluğu değil, kültürle toplanan kişiler anlamına gelir” tanımını yapmıştır. Bir diğer kapsayıcı tanım da UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı’nın Sonuç Bildirgesi’nde yer almaktadır: “En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu.” (akt.: Oğuz, 2011: 128).

Görüldüğü üzere her bir tanımlama, kültürün farklı yönlerine ışık tutmak üzere ortaya atılmıştır. Güvenç (1979: 101-102), kültüre ilişkin yapılan tanımları incelemiş ve şu şekilde kategorilendirmiştir: sosyal miras ve gelenekler birliği olarak, hayat yolu ya da biçimi olarak, idealler, değerler ve davranışlar olarak, çevreye uyum olarak, geniş anlamda eğitim olarak, bireysel psikoloji olarak, oluşumu ve kökeni yönünden, düşünüş olarak, simge (sembol) olarak.

Tüm bu tanımlardan hareketle kültürün evrenselliğini ve biricikliğini kapsayacak şekilde yeniden bir tanım yapmaya kalkacak olursak: kültür; insan aklının tahayyül edebildiği her şeyi içine alan; bireyin bulunduğu sosyal çevreyi anlamlandırmasına, yorumlamasına, bulunduğu ortamla bir bağ kurmasına olanak sağlayan, bireyin ihtiyaçlarını, isteklerini, arzularını, beğenilerini, zevklerini içeren ve aynı zamanda davranışlarını şekillendiren, süreğenliğe ve akışkanlığa sahip bir dizi kurallar bütünü ve insanlığın ortak mirasıdır. Aklının uçsuz bucaksızlığı; tahayyül edebildiklerinin sınırsızlığı dolayısıyla insan sürekli kendi gerçekliğini anlamlandırmaya çalışmaktadır ve bu anlamlandırma süreci içinde bulunduğu sosyal çevreyi değiştirip dönüştürmekte, şekillendirmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ortaya

çıkan kültür, aynı zamanda insanın anlam yolculuğudur. Bu yönüyle, çağdan çağa değişen anlamlar barındırmaktadır.

Bugün, içinde bulunduğumuz çağda sınırlarını zorlayarak durmaksızın koşan insanlık; ileri bilimsel gelişmelerin ve teknolojinin etkisiyle büyük bir kültürel değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Şu anda geldiğimiz noktada internetin keşfiyle başlayan yeni bir devrim; bambaşka bir “gerçeklik” yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak bireylerle birlikte toplumdaki kültürel kodlar değişmekte, kültür yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Tam da bu noktada, görece yakın zamanda yeni bir kültür kavramı, sosyal bilimler literatürüne kazandırılmıştır: “Dijital kültür”.

Bundan sonraki kısımda, bu çalışmanın odak noktasını oluşturan dijital kültür, yukarıda tanımı yapılan kültür kavramından hareketle tartışılacak ve şu soruya yanıt aranacaktır: Dijitalleşme, geleneksel kültürü kullanarak onu yeniden mi yaratmaktadır yoksa “dijital kültür” dediğimiz şey başlı başına yeni bir kültür alanı mıdır?

İnternetin Keşfiyle Gelen Dijital Kültür

İnsanlığın yeryüzündeki tarihi çoğunlukla iki aşamada ele alınmaktadır: yazının keşfinden önceki döneme işaret eden tarih öncesi çağlar ve yazının keşfinden sonraki döneme ışık tutan tarih sonrası çağlar. Tarih öncesi çağlar içinde, insanın kültürel evriminin başlangıcı olarak nitelendirilebileceğimiz en önemli gelişme tarım devrimidir. Neolitik Çağ’da başlayan tarım, insanın kendi besinini elde etmesinin önünü açmıştır. Önceleri besine ulaşmak için zamanının neredeyse tamamını harcayan insan, tarımla birlikte ihtiyacından da fazlasını üretebilir hale gelmiştir. Elde edilen bu “artı ürün” nüfusun artmasına neden olurken üretim ekonomisinin buna bağlı olarak ticaret ve sınıf kavramının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarım devriminden sonraki bir diğer önemli gelişme de insanların tarımsal üretim temelli basit kabile tipi yaşam şeklini bırakıp kent yaşamına geçmesidir. Bu iki devrim niteliğindeki gelişme, insanın kültürel evriminin en önemli basamaklarıdır (Childe, 1988). Tüm bu gelişmelerden sonra gerçekleşen yazının keşfi de yeni bir çağın başlangıcı adına atılmış en büyük adımdır.

Tarih sonrası çağların başlangıcı olarak kabul edilen yazının keşfinin uygarlık tarihindeki en önemli eşiklerden biri olması elbette ki tesadüf değildir. On dokuzuncu yüzyıl yazarları tarih öncesi çağlardan tarih çağlarına giden süreci, “vahşilikten uygarlığa” geçiş olarak nitelendirmişlerdir. Çünkü yazı, bilgi demektir ve tarih boyunca güçle ilişkilendirilmiştir. Bilginin sistematik bir biçimde aktarılmasına olanak sağlamıştır (Diamond, 2016: 277). Yazı, insanın düşündüklerini kayda geçirmesinin ve nesilden nesle aktarmasının, aydınlanmasının yolunu açmış, düşüncenin önündeki zincirleri kırmıştır. Yazı bir eşiktir ve sonrası çorap söküğü gibi gelmiştir: matbaanın icadı, ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, coğrafi keşifler, sanayi devrimi, aydınlanma derken bugünü ve geleceği kökten değiştiren enformasyon devrimi...

“Toffler’in ‘dalgalar kuramı’, insanlık ya da medeniyet tarihini üç dalgaya ayırmaktadır: Bunların ilkinde insanlar tarım yapmayı öğrenmiş ve göçebelikten yerleşik kültüre geçmiş, ikincisinde Sanayi Devrimiyle birlikte tarım kültürü yerini sanayileşmeye bırakmış ve II. Dünya Savaşı’ndan itibaren enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerle üçüncü dalga başlamış ve insanlık bilginin ve enformasyonun gücüyle daha özgür ve demokratik bir toplumla birlikte evirilmeye başlamıştır.” (Kılıçbay, 2004: 18).

Enformasyon teknolojilerindeki gelişmenin sonucu olarak 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bilgisayarlar ve internetin keşfiyle birlikteyse 21. yüzyıl dijital kültürün hâkim olduğu bir dönem haline gelmiştir. Dijital kültür, tipografik kültürün yavaş yavaş sonunun gelmesine yol açarken insanlığın yeni bir yolculuğa çıkmasına neden olmuştur.

Başaran (2021) bireyin düşünme, düşüncesini ifade etme, bilgi edinme, bilgi üretme ve kullanma yöntemlerindeki değişimi ve günümüz karmaşık toplumsal ilişkilerini kültür bağlamında yeniden tartışmaya açmanın ve Walter Ong’un sözlü-yazılı kültür ayrımına “dijital kültür” şeklinde yeni bir ayırım eklemenin mümkün olup olmayacağını sorgulamaktadır.

Öyle ki bugün, internet teknolojisinin bireyler ve toplum üzerindeki etkisinden söz edilirken sıklıkla “dijital yerli” ve “dijital göçmen” kavramlarına atıfta bulunmaktadır. Bilindiği üzere dijital yerli; doğar doğmaz internet ve dijital teknolojilerle tanışan, dijital dünyaya kolaylıkla adapte olan bireyler için kullanılırken dijital göçmen ise analog dünyaya doğmuş, internet ve dijital teknolojilerle sonradan tanışmış bireyler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla insanın kültürel gelişim yolculuğunun en önemli dönüm noktalarından birinin internetin keşfi olduğunu söylemek ve yaşadığımız bu süreci uygarlık tarihindeki yeni bir eşik, yeni bir kültür dönemi olarak görmek yanlış olmayacaktır.

“Amerikan askeri savunma projesi olarak geliştirilen (ARPANET) ve 1980’li yılların sonundan itibaren bireysel kullanıma sunulan İnternet, 1990’lı yıllarda artık devletler düzeyinde, hatta devletler-üstü düzeyde tanınan, sahiplenilen ve bir düzene tabi tutulması için üzerinde sayısız proje geliştirilen toplumsal, küresel ideolojik bir olgu ve hatta milli bir mitos haline gelmiştir.” (Kılıçbay, 2004: 16). Üstelik internet, bireysel kullanıma sunulduktan sonra toplum tarafından kısa sürede benimsenmiştir.

Diamond (2016: 315-320), teknolojinin öngörülmüş ihtiyaçları saptayarak icat edildiği önermesine karşılık icat edildikten sonra kullanım alanı bulduğunu öne sürerek bir icadın toplum tarafından kabul edilmesini sağlayan etkenleri şu şekilde belirtmektedir: mevcut teknolojiyle karşılaştırıldığında ekonomik açıdan bir üstünlüğe sahip olması, toplumsal olarak değer ve saygınlık görmesi, kazanılmış haklara uygunluk teşkil etmesi, yararlarının kolayca görülebilir olması. İnternet sayılan tüm bu kriterleri karşılamanın yanında ek olarak zaman ve mekâna karşı bir üstünlük de taşımaktadır ki bu da onun toplum tarafından kabullenilmesini

kolaylaştırmıştır. Nitekim bir şey ne kadar kolay kabul edilirse etki alanı da o denli geniş olmaktadır.

İnternetin keşfine kadar insan; bilgiye ulaşmak, bilgiyi paylaşmak, iletişim kurmak için daha fazla çaba harcamak zorunda kalmış, zamana ve mekâna bağımlı olmuştur. İnternetin hayatına girmesinden sonraysa tüm bu bağımlılıklarından kurtulmuştur. Bugün internet, iletişimin önündeki zaman ve mekân gibi engelleri kaldıran bir araç olmanın yanında insan hayatının temel bir parçası haline gelmiştir; kültürel ve toplumsal yapıyı etkilemiş, bireylerin yaşam tarzlarını, alışkanlıklarını, tutum ve davranışlarını ciddi biçimde değiştirmiştir.

21. yüzyılda modern kapitalist yaşam tarzının yarattığı ihtiyaçlara yanıt olarak; internetin ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin tetiklemesiyle ortaya çıkan bu değişim, artık yeni bir kavramla açıklanmakta ve tartışılmaktadır: dijital kültür. Bu nedenle de dijital kültürün doğuşu, sıklıkla internetin keşfiyle birlikte ele alınmaktadır. Son yıllarda özellikle de iletişim bilimlerinin odağındaki bu kavram giderek önem kazanmaktadır. Peki dijital kültür nasıl tanımlanmaktadır ve kapsamı nedir?

Dijital kültür; 'internet kültürü', 'ara yüz kültürü', 'bilgisayar kültürü', 'e-kültür', 'siber kültür', 'sanal kültür', 'enformasyon kültürü' gibi farklı isimlerle anılsa da her bir isim özünde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeye, internetin bireylerin hayatına girmesiyle değişen kültürel ve toplumsal yapıya işaret etmektedir.

MIT Medya Laboratuvarı kurucusu Nicholas Negroponte, dijital kültür dünyasında atomların değil bir data birimi olan Bitlerin seyahat ettiğini söylemektedir (akt.: Rab, 2007: 14).

Arnault (2015), dijital kültürün çok geniş ve kapsayıcı bir kavram olduğunu ancak çoğunlukla insan ve teknoloji arasındaki ilişkiye indirgendiği belirtmektedir. Ona göre dijital kültür; internetin bireylerin iletişim ve etkileşim kurma, düşünce ve davranış biçimini önemli ölçüde şekillendirdiği fikrini tanımlayan bir kavramdır.

Yavaşgel ve Turdubaeva (2021: 12) da dijital kültürü, içinde bulunduğumuz çağın getirdiği yenilikler ve değişimler sonucunda teknolojinin günlük yaşama katılımı ve buna bağlı olarak alışkanlıkların değişmesi şeklinde kullanmaktadır.

"Dijital kültür; kendi başına yorumlanamayan, hatta var olmayan 'geleneksel' kültürün büyüyen bir parçasıdır ve dijital olarak yaratılmış veya dijitalleştirilmiş olsun, dijital bir platformda var olan tüm kültürel nesnelerin ve onlar tarafından taşınan anlamların bir toplamı olarak görülmektedir." (Rab, 2007). Poepsel (2018: 15) de kavramın dijital ağlar üzerinden etkileşimde bulunan insanların bilgi, düşünce, inanç ve uygulamalarını kapsadığını belirtmektedir.

Çalıcı ve Öztürk (2020) dijital kültürü, "siber uzayda oluşan ya da siber uzay tarafından şekillenen yaşam biçimlerinin, pratiklerin ve temsillerin

tümü” olarak tanımlamakta; kavramın günümüzde en geniş şekilde “internet üzerinde var olan ve/veya internetin mümkün kıldığı kültür ve kültür ürünlerinin toplamı” olarak ele alındığını belirtmektedir.

Charles Gere, dijital teknolojilerin bireyin hayatı üzerindeki etkisinin dijital kültürün varlığını doğruladığını; dijital dünyanın sanat eserleri gibi kültür unsurlarını da içinde barındırdığından kültürün bir işareti olarak düşünülebileceğini öne sürmektedir (Uzelac, 2008: 11).

Dijital kültür kavramı, kültür kavramında olduğu gibi hem genel hem de özel iki ayrı kullanıma sahiptir. İlk kullanım şekli; dijital kültürün bireylerin yaşamını kuşatan ve buna bağlı olarak da kültürel yapıyı değiştiren geniş çaplı etkisine, bir diğer deyişle küreselliğine vurgu yaparken diğer kullanım şekliyse sanal uzayda yer alan ve bireyler tarafından inşa edilen, üretilen, sanat eserlerine kadar her türden kültür ürününe vurgu yapmaktadır.

Dijital kültürün, ikinci kullanım biçimine güncel bir örnek verecek olursak; son günlerde adından sıkça söz ettiren Non Fungible Tokens, yani kısa adıyla ve bilinen şekliyle NFT’ler, sanal ortamda üretilen eşsiz/biricik sanat eserlerinin dijital bir tescil şekli ya da başka bir deyişle sanal sanat eserlerini fiziksel ürünmüş gibi satılabilir varlıklar haline getiren dijital sertifika olarak karşımıza çıkmaktadır.

NFT’lerin üretilmesini sağlayan teknoloji de blockchain/blokzincir teknolojisidir. Bu yeni teknoloji sayesinde dijital ortamda eser üreten kişiler, bu eserlerini şifreli bir imza ile işaretlemekte, böylece bir başkasının eser üzerinde hak iddia etmesini engellemektedir. Öyle ki kripto para kullanarak bir NFT satın alan kişi, eser sahibinin ürettiği bu biricik eserin orijinal dijital kopyasına sahip olmaktadır. Kısa sürede dünyanın her yerinden milyonlarca insanın ilgi odağına giren NFT’ler yeni bir dijital kültür ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakırcı (2021), bunu bir devrim olarak nitelendirmekte ve şunları söylemektedir:

“Bunun insan kültüründe yaratabileceği devrimi görebiliyor musunuz? Çocukluğumuzun futbolcu kartları, Pokemon oyuncakları veya tasoları gibi ‘değerli, biriktirilebilir ürünleri’ gibi, internetin her köşesinde bulunan dijital ürünlerin orijinallerine maddi değer biçilmesinden söz ediyoruz! ‘İlk tweet’, ‘ilk video’, ‘en çok izlenen TikTok’ veya herhangi bir sanatçının dijital eserleri, oyunlar, akademik veya popüler makaleler ve aklınıza gelebilecek diğer tüm dijital ürünler, NFT sayesinde alınıp satılabilecek ve bunlar, yepyeni bir piyasa yaratacaktır.”

Dijital kültür, mevcut fiziksel kültür üzerinde etki sahibi olup onu dönüştürmekte, yeniden şekillendirebilmektedir. O halde NFT örneğinden hareketle sorulması gereken sorulardan biri de şu olabilir; gerçek dünyadaki fiziksel kültür, sanal dünyada kendini ne şekilde inşa etmektedir?

Poepsel (2018)’in üzerinde durduğu iki konu yanıt aradığımız soruya bir cevap niteliğinde olabilir: dijital dünyadaki hayran kulüpleri ve flört uygulamaları.

Biliyoruz ki hem gerçek dünyada hem de çevrimiçi dünyada yer alan hayran kulüpleri benzer zevklere sahip, ortak bir ilgi alanını paylaşan insanlardan oluşmaktadır. İnternet ortaya çıkmadan önce, dünyanın farklı farklı yerlerinde benzer ilgilere sahip insanların birbirlerinden haberdar olması, bir araya gelmesi, iletişim ve etkileşim kurması oldukça zor ve zahmetliydi. Gazetelere verilen ilanlar bir yol gösterici olabilmekteydi, örneğin bu sayede bireyler kendilerine dünyanın farklı yerlerinden mektup arkadaşları edinilebilmekteydi ancak mesafeler, iletişim sürecini uzatmaktaydı ve süreç, kimi zaman tek-yönlü bir iletişime dönüşmekteydi. Yine de sosyal bir varlık olan insan iletişimin önündeki bu engelleri kaldıracak, kendi sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak uygulamalar hayata geçirmek noktasında ısrarcı olmuştur. Şu an geldiğimiz noktada dünyanın her yerinden ortak ilgiye sahip insanlar gerek çevrimiçi gerek fiziksel dünyada kolaylıkla iletişim kurabilmektedir. Çevrimiçi hayran kulüpleri de bu ortak ilgilere sahip insanlar tarafından oluşturulmuş sosyal oluşumlardır. Hayran kulüpleri insanın temel sosyal ihtiyacının bir yansıması olarak doğmuştur ve kendini geleneksel kültür ortamından hareketle çevrimiçi ortamda, o ortamın kurallarına göre yeniden yaratmıştır. Konuyla bağlantılı bir başka örnek de çevrimiçi flört uygulamalarıdır. Dijital iletişim teknolojileri yaşamımıza sirayet etmeden önce bireylerin tanışabilecekleri kişiler, yaşadıkları coğrafyayla, yakın çevreleriyle, ne kadar dışa dönük olduklarıyla sınırlıydı. Ancak şu anda böyle bir sınır tümüyle ortadan kalkmıştır. Bireyler hiç tanımadıkları insanlarla çevrimiçi platformlar üzerinden arkadaşlık yapmaktadır. Çok önceleri geleneksel kültürün pek de sıcak bakmadığı hiç tanımadığınız bir kişiyle arkadaşlık kurmak gibi eylemler, sanal dünya söz konusu olduğunda bugün pek çok kimse tarafından kolaylıkla kabul edilen bir eylem haline gelmiştir; Tinder gibi flört uygulamalarını yeryüzündeki milyonlarca insanın kullandığını düşününce. Kısacası dijital kültür, fiziksel dünyadaki kültürden tamamen soyutlanmamaktadır (Poepsel, 2018).

Sonuç

Günümüzde dijitalleşmenin getirdiği yenilikler, bu yenilikleri çok kısa sürede benimseyen bireyleri; onların duygu ve düşüncelerini, değer yargılarını, hayata bakışlarını, kendilerine, ilişkide oldukları diğer bireylere yaklaşımlarını, hayatı anlama ve anlamlandırma biçimlerini kısacası kültür dünyasını değiştirmektedir. Bugün kültür dediğimiz kavram “dijital” ön ekiyle birlikte bireylerin yaşadığı yeni “gerçekliği” tanımlamak üzere yeniden anlamlandırılmaktadır. Dijital kültür, kısaca dijitalleşmenin bireylerin hayatına getirdiği yeniliklerin yarattığı yeni yaşam tarzı ve alışkanlıklar bütünüdür.

Biliyoruz ki kültürün öznesi insandır; onu inşa eden de onun etkisinde kalıp yaşamını şekillendiren de ancak söz konusu “dijital kültür” olduğunda bireyin bu kültür ortamı içinde konumu farklılaşmaktadır. Birey, gerçek dünyada özne konumundayken sanal dünyada nesne konumundadır. Ancak

bireyin gerçekte dünyada çeşitli duygu ve düşüncelere, algı ve tutumlara, davranışlara sahip bir özne konumunda olmasının sanal dünyada da bir karşılığı bulunmaktadır. Çünkü birey; gerçekte sahip olduğu kültürel değerleri, sanal dünyada yeniden yaratmaktadır. Şu anda içinde bulunduğumuz süreç; zaman ve mekândan bağımsız, sınırların olmadığı, bireylerin kendi kurallarını belirlediği ve gerçekte yaşam normlarının dijitalde yeniden üretildiği bir süreçtir. Yeni dijital iletişim teknolojilerinin bireylerin hayatına girmesiyle birlikte bireylerin dijital ağlar üzerinde etkileşimlerinin artması, mevcut geleneksel kültürü ciddi biçimde etkilemektedir. Dijital ağların bireyler üzerindeki etkisi, fiziksel dünyadaki kültürü yeniden yaratabilecek güçtedir. Ancak bu elbette tek yönlü bir süreç değildir. Dijital kültür de, toplumdaki kültürel değişim ve dönüşüm sürecinin bir sonucu, bireylerin modern kapitalist yaşam içindeki ihtiyaçlarına karşılık olarak ortaya çıkmıştır.

Son olarak; sürekli gelişen ve değişen günümüz dünyasında dijitalleşme, iletişim bilimlerinin odağında bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki “dijital iletişim çalışmaları” şeklinde spesifik bir araştırma ve kuramsal tartışma alanı ortaya çıkmıştır. Alanla ilgili çalışmaların büyük kısmı dijitalleşmenin bireyin dijital dünyadaki rolü ve gündelik yaşam pratiklerine etkilerine odaklanmaktadır. Ancak bugün geldiğimiz noktada daha önce tanımlanan kimi kavramların yeniden ele alınması gerekliliği doğmaktadır. Bu çalışma, tam da bu nedenle dijital kültür kavramını yeniden ele almaktadır. Kavramın tekrar tekrar farklı yönleriyle sorgulanması, araştırılması iletişim bilimlerine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Baldini, M. (2000). *İletişim tarihi*. (çev.: Gül Batuş), İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve insanlar: bir yöntem çalışması*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Childe, G. (1988). *Kendini yaratan insan*. Ankara: Varlık Yayınları.
- Çalıcı, C. - Öztürk, E. (2020). Siber kültürün temel bileşenleri ve kuşaklararası dinamikleri. *Siber Psikoloji*, (ed. E. Öztürk), 56-62, Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Çiftçi, A. -Karakas, Y. (2019). Dijitalleşen zamanın izdüşümünde: kimliğin, bedeninin ve iletişimin dönüşümü. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 10 (37), 8-30.
- Diamond, J. (2016). *Tüfek mikrop çelik*. (çev.: Ülker İnce), Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Erdoğan, İ. - Alemdar, K. (1990). *İletişim ve toplum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bates, G. D. (2009). *21. yüzyılda kültürel antropoloji: insanın doğadaki yeri*. (çev.: Suavi Aydın), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gere, C. (2019). *Dijital kültür*. (çev.: Aydoğdu Akın), Konya: Eğitim Yayınevi.

- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. (çev.: Hakan Gür), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gezgin, S. – İralı, E.A. (2017). *Yeni medya analizleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Giddens, A. (1989). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hofstede, G. (1980). *Cultures consequences: international differences in work related values*. Beverly Hills CA: Sage Publications.
- Kılıçbay, B. (2004). Bir teknoloji söyleminden parçalar: enformasyon ve iletişim teknolojileri kuramlarına tarihsel bakış. *İnternet, Toplum, Kültür*, (hızl. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay), Ankara: Epos Yayınları.
- Kottak, P. H. (2002). *Antropoloji insan çeşitliliğine bir bakış*. (çev.: S. N. Altunkek vd.), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Lundby, K. – Ronning, H. (1991). Media-culture-communication: modernity interpreted through media culture. *Media and Communication*. Oslo: Norwegian University Press.
- Oğuz, E.S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 123-139.
- Poepsel, M. (2018). *Media, society, culture and you*. Montreal: Rebus Community.
- Rab, Á. (2007). *Digital culture – Digitalised culture and culture created on a digital platform*. Budapest: Gondolat.
- Uzelac, A. (2008). How to understand digital culture: digital culture- a resource for a knowledge society? *Digital Culture: The Changing Dynamics*. (ed.: Aleksandra Uzelac, Biserka Cvjetičanin), Zagreb: Institute for International Relations (IRMO)
- Yavaşgel, E. - Turdubaeva, E. (2021). Digital culture and power. *Digital Siege* (ed.: Ece Karadoğan Doruk, Seda Mengü, Ebru Ulusoy). İstanbul: İstanbul University Press.

Elektronik Kaynaklar

- Arnault, C. (2015). "What is digital culture?". <https://digitalculturist.com/what-is-digital-culture-5cbe91bfad1b> (Erişim: 22.04.2022).
- Bakırcı, Ç. M. (2021). "NFT (Non-Fungible Token) nedir? İnsanlar kolayca kopyalanabilen dijital ürünlere neden milyonlarca dolar ödüyorlar?", <https://evrimagaci.org/nft-nonfungible-token-nedir-insanlar-kolayca-kopyalanabilen-dijital-urunlere-neden-milyonlarca-dolar-oduyorlar-10296> (Erişim: 01.05.2022).
- Başaran, F. (2021). "Dijital teknolojiler ve kültür". <https://www.gazeteduvar.com.tr/dijital-teknolojiler-ve-kultur-makale-1524009> (Erişim: 21.04.2022).
- We Are Social. (2021). "Digital 2021 Global Overview Report" <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-uk/> (Erişim: 22.04.2022).

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi /Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı /Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*